

פתיחה

כפי שראינו בעבר (ראש השנה שנה ד'), מדין תורה ראש השנה חל רק יום אחד, בא' בתשרי. אמנם, ומבלי להיכנס לפרטי הדין בהם עסקנו, במהלך הדורות, מכיון שראש השנה הוא היום הראשון שבחודש, הזמן בו העדים היו מגיעים להעיד עדותם על קידוש החודש, היה משפיע מיידית על השאלה האם צריך לשיר בבית המקדש שיר של חג או שיר של יום רגיל. לכן כדי למנוע מצב בו ישירו שיר של חול ולאחר מכן יבואו העדים ויעידו שלמעשה אותו יום הוא ראש השנה, תיקנו חכמים שראש השנה חל יומיים.

א. **רבינו אפרים** (מובא בר"ן, ביצה ג ע"א ד"ה וכתב) **ובעל המאור** (השגות שם) טענו משום כך, שבזמן הזה שקובעים את ראש השנה על פי הלוח, יש לנהוג רק יום אחד, שכן אין יותר ספק מתי חל החג, ואין חשש לטעות בשיר. עוד הוסיף בעל המאור, שכך גם היה המנהג הפשוט בארץ ישראל, ורק לאחרונה הגיעו חכמי פרויניציאה והנהיגו לעשות יומיים. ב. **הרי"ף** (שם) **והרמב"ן** (מלחמות שם) חלקו וטענו, שגם בזמן הזה יש לנהוג ראש השנה יומיים, שכן התקנה במקומה עומדת. ובלשון הר"ן:

"וכתב הרב אלפסי זכרנו לברכה, דשמעין מיהא, דבני ארץ ישראל צריכין למעבד בזמן הזה שני יום טוב של ראש השנה. והשיגו עליו רבינו אפרים תלמידו והרב זרחיה הלוי זכרנו לברכה ואמרו, דמהא לא איריא, דהשתא ידיעין בקביעא דירחא על פי חשבון העיבור שבידינו, הרי חזרה כל ארץ ישראל כבית הוועד שבאו עדים קודם המנחה, שאין עושין אלא יום אחד והרמב"ן זכרנו לברכה סמך דברי הרב אלפסי."

בפועל בזמן הזה גם בארץ ישראל נוהגים לחוג את ראש השנה יומיים, וכפי שפסק **בשולחן ערוך** (או"ח תרא, ב). אולם כאמור, בעוד שהיום הראשון תוקפו מדאורייתא, היום השני תוקפו מדרבנן בלבד. מעבר לכך שרמת החיוב ייתכן ומשליכה על השאלה האם צריך לברך שהחיינו ביום השני (ובכך עסקנו בעבר), תתכן גם השלכה נוספת בה נעסוק השנה; האם מותר לאכול לפני התקיעות, והאם יש הבדל בין היום הראשון לשני. כדי לענות על שאלה זו, נראה את מחלוקת הפוסקים האם מותר לאכול לפני קיום מצוות, האם יש הבדל בין מצוות נטילת לולב לבין תקיעה בשופר, והאם האוכל לפני תפילת מוסף צריך לקדש קודם אכילתו.

אכילה לפני קיום מצווה

האם מותר לאכול לפני קיום מצווה שחובה לקיימה? הגמרא במסכת סוכה (לח ע"א) מביאה סתירה על כך:

מצד אחד, הגמרא כותבת שהבא מהדרך, צריך ליטול לולב 'על שולחנו'. מלשון זה לומדת הגמרא, שהוא חייב להפסיק בסעודתו כדי ליטול לולב, גם אם נותר עוד זמן עד סוף היום. **מצד שני**, כפי שכותבת הגמרא במסכת שבת (ט ע"ב), מי שעוד לא התפלל מנחה והגיע זמנה, אמנם צריך להימנע מהתחלת סעודה, אך במקרה בו כבר התחיל סעודתו, אינו חייב להפסיק.

מיישבת הגמרא, שיש לחלק בין מצווה מדאורייתא למצווה מדרבנן. מצווה מדאורייתא, כמו נטילת לולב, יש להפסיק כדי לקיימה, אפילו אם יש שהות ביום, ואילו מצווה מדרבנן, כמו תפילת מנחה, אין חובה להפסיק. הוא הדין גם לגבי קריאת שמע של ערבית, שאין לאכול לפני קריאתה, אלא שבה החמירו, שאפילו סמוך לזמן קריאתה אין לסעוד, גזירה שמא ימשך בסעודתו ויירדם.

נמצא לפי זה, שבכל מקרה אין להתחיל באכילה, בין ביום הראשון של ראש השנה, שחובת התקיעות מדאורייתא, ובין ביום השני, שחובת התקיעות מדרבנן. ורק במקרה בו התחילו אכילה, יש נפקא מינה בין הימים, שביום הראשון חובה להפסיק את האכילה, וביום השני ניתן להמשיך. אמנם, דנו הפוסקים, האם כאשר נאסרה האכילה, האם נאסרה אכילה של ממש, הכוללת לחם וכו', או שגם טעימה נאסרה. ויש לדון בשני המקרים, טעימה לפני נטילת לולב וטעימה לפני תקיעות.

טעימה לפני נטילת לולב

מה דין טעימה לפני נטילת לולב? דנו הפוסקים על כך, כאשר הדיון מתמקד במקרה בו אדם כבר התפלל, שכן כפי שכותבת הגמרא במסכת ברכות (י ע"ב), אסור לאכול לפני התפילה (אך מותר לשתות מים או תה), ואף יש הסוברים שמדובר באיסור דאורייתא:

המגן אברהם (תרנא, ד) העלה אפשרות ללמוד מהתוספות, שגם טעימה לפני קיום מצווה דאורייתא אסורה. הגמרא כותבת, שרבי חנינא היה אוכל חלק מאתרוגו, ואז משתמש בו לקיום מצווה. וקשה, שכן מעבר לדיון כיצד יצא ידי חובה באתרוג חסר (דיון בו עוסקת הגמרא), הרי אסור לאכול לפני קיום מצווה. התוספות מיישבים, שאכן אין הכוונה שהיה אוכל אותו לפני הנטילה, אלא היה נוגס בו לפני, ואוכלו רק למחרת. מכל מקום עולה מדבריהם, שגם טעימה בלבד, וכטעימת אתרוג, אסורה לפני קיום מצווה.

עם זאת כפי שהעיר המגן אברהם, ניתן לדחות ראייה זו, שכן הגמרא כותבת שהיה 'מטבל את אתרוגו', כך שייתכן שאכילה זו הייתה חלק מסעודה של ממש. עוד כתב ליישב **הביכורי יעקב** (תרנב, ה), שכוונת התוספות הייתה ליישב גם קושיה נוספת, כיצד אכל מאתרוג שהוקצה למצוותו, והרי כל היום הוא מוקצה ולא רק לאחר קיום המצווה. ועל כך יישבו, שהוא אכל אותו רק למחרת, שאז כבר לא היה מוקצה, אבל באמת מצד אכילה לפני קיום המצווה בלבד, היה מקום לומר שאכלו לפני קיום המצווה. ובלשונו:

"כתב המגן אברהם, משמע דטעימה בעלמא שרי. אכן ממה שהקשו התוספות ארבי חנינא דמטבל ונפיק ביה, היאך אכל קודם נטילה, משמע דאפילו טעימה בעלמא אסור, והניח בצריך עיון... ולעניות דעתי אין ראייה מהתוספות, דיש לומר דהתוספות רצו לתרץ תירוץ ששייך גם כן למה שהקשו... דהא אסור משום מוקצה. וראייה לזה, דאם לא כן יקשה גם כן דלמה לא תירצו דהתחיל לאכול חצי שעה קודם זמן החיוב, אלא על כרחך רצו לתרץ גם כן אידך קושיא."

א. על אף דחיית הראייה, **הביכורי יעקב** (שם), ובעקבותיו גם **החיי אדם** (קמח, טז) **והמשנה ברורה** (תרנב, ז), כתבו שראוי להחמיר בטעימה. ועל אף שיש סברה להקל, שכן הסיבה שהחמירו בסעודה היא שמא ישקע בסעודתו וישכח לקיים את המצווה, ובטעימה לא שייך חשש זה, כיוון **שתרומת הדשן** (סי' קט) החמיר גם בטעימה לפני קריאת מגילה שחובתה רק מדברי קבלה, בלולב שייסודו

מדאורייתא, יש להחמיר בטעימה¹. כך פסק גם הרב עובדיה (חזון עובדיה, סוכות), בעקבות דברי הרוקח שכתב שראוי להתענות לפני קיום מצוות, ולמרות שמפסד השולחן ערוך (תרנב, ב) משמע שטעימה מותרת לכתחילה. עם זאת, כיוון שטעימה לא אסורה מעיקר הדין אלא רק כחומרא, ישנם שלושה מקרים, בהם יש שמקילים לכתחילה:

הראשון: כאשר מדובר באדם חלש או חולה, שאם לא יאכל יקשה עליו להתרכז, כשם שמותר לו לטעום לפני התפילה (ועל כך רבים סומכים היום), כך מותר לו לטעום לפני נטילת לולב. השני: כאשר יש אדם שיזכיר לו ליטול לולב כתב החתם סופר (הגהות שם) שניתן להקל באכילה, שכן אין חשש שישכח בעקבות הסעודה. השלישי: המגן אברהם (תרנב, ד) נקט, שבמקרה בו לא יגיע אליו לולב עד חצות היום, חובה עליו לטעום, שכן אסור להתענות ביום טוב. ובלשון החיי אדם (קמח, טז) שפסק כמותו:

"אסור לאכול קודם שיטלנו. ואם שכח ואכל... ביום ראשון שהוא מן התורה, כיון שהתחיל לאכול באיסור צריך להפסיק מאכילתו וליטלו... אבל בשאר ימים שאינו אלא מדרבנן, אם יש שהות ביום, אין צריך להפסיק אלא גומר סעודתו. ומי שבא בדרך... ימתינו עד חצות היום ולא יותר, דאסור להתענות. ומי שחלש לבו ואין יכול להמתין כל כך, מותר לטעום קודם, דדוקא באכילה גזרינן שמא ישכח, מה שאין כן טעימה בעלמא. אבל מי שאינו חלש, יחמיר אף בטעימה."

ב. הבית מאיר (תרנב, ד"ה אסור) חלק על פוסקים אלו, וסבר שיש לחלק בין היום הראשון לבין שאר הימים. ביום הראשון, בו נטילת לולב מדאורייתא, וממילא המתחיל באכילה קודם זמן המצווה, או שכח ואכל, צריך להפסיק כדי לקיימה (כפי שראינו לעיל), אסורה אפילו טעימה בלבד. ואילו בשאר הימים, בהם נטילת לולב מדרבנן, וממילא המתחיל באכילה אינו צריך להפסיק באכילתו כדי לקיימה (אם יש מספיק זמן לקיימה אחר כך) פסק שטעימה מותרת מעיקר הדין.

טעימה לפני תקיעות

מה דין אכילה לפני תקיעות? בפשטות, הדין דומה לטעימה לפני נטילת לולב; מעיקר הדין טעימה מותרת, הפוסקים כתבו שיש להחמיר, וניתן להקל לכתחילה במקרים שראינו לעיל. אמנם, השולחן ערוך לא הזכיר את איסור אכילה לפני תקיעות (ובניגוד להלכות נטילת לולב, או בדיקת חמץ), ובעקבות כך חלק מהפוסקים נתנו מספר סברות מדוע ניתן להקל בכך:

בשו"ת התעוררות תשובה (או"ח שעד) כתב, שכיוון שטעם האיסור הוא שמא ישכח, בראש השנה בו יש אימת הדין, בוודאי לא ישכח לתקוע בשופר. בדומה להלכות יום כיפור, שמותר לקרוא לאור הנר, ולא חוששים שמא יטה, משום אימת הדין. הרב אשר וייס (אכילה וקידוש לפני תקיעת שופר) הביא טעם נוסף בשם עורך תל תלפיות (שנת תרס"א), שכיוון שאת מצוות תקיעת שופר מקיימים בציבור, ממילא לא שייך שישכחו לקיימה מחמת טעימה, כשם שביחס לתפילת מנחה, מקילים כאשר ישנה תזכורת. היתר זה מתחזק במקרה בו מקיימים את הקידוש בבית הכנסת ממש, שאז בוודאי אין חשש שישכחו. ובלשונו:

"והעורך של תל תלפיות כתב שם דכיון שתוקעין בשופר ברבים לא חיישינן שמא ישכח דרבים מידכרי אהדי, וכדאיתא לגבי תפילת שחרית (סימן פ"ט סעיף ו') ולגבי תפילת מנחה (סימן רל"ב מגן אברהם סק"ח), עיין שם. ובאמת נראה דיש לדון בזה ק"ו, דאם ברגיל ללכת להתפלל עם הציבור לא חיישינן שמא ישכח, ק"ו במי שנמצא עם הציבור בבית הכנסת, ורוב הציבור אוכל בצוותא לפני תקיעת שופר ודאי לא חיישינן שמא ימשך וישכח מצוותו."

אמנם, כפי שהעיר הרב אשר וייס (שם), גם אם השולחן ערוך לא הזכיר הלכה זו, אין ללמוד בהכרח מההשמטה שהוא סובר שניתן לאכול לפני תקיעת שופר, בפרט שישנם ראשונים שכתבו במפורש שאין הבדל בין נטילת לולב לבין תקיעת שופר, ביניהם הרא"ה (סוכה לח ע"א) ותלמידו הריטב"א (שם). עוד הוסיף, שכך גם נקטו רבים מהאחרונים כאשר דנו באכילה לפני תקיעת שופר, ולא הזכירו בדבריהם את השמטת השולחן ערוך כדבר הראוי לציון, ביניהם החתם סופר (יו"ד ס' ז) ורבי עקיבא איגר (ס' כ).

ובכל זאת, יש יותר מקום להקל בתקיעת שופר מאשר בנטילת לולב. וטעם הדבר הוא, שכאמור במקום חולי או חולשה, מותר לאכול לכתחילה לפני קיום מצווה, וכיוון שהתפילה בראש השנה ארוכה, ולאנשים קשה להתרכז כל כך הרבה שעות, יש הרבה יותר מקום להקל בטעימה, וכך נוהגים רבים (בפרט בקרב האשכנזים). ולמה הכוונה טעימה המותרת? יש שכתבו שהכוונה אפילו אכילת פת עד כביצה, ובוודאי שאר פירות ומזונות. ויש שכתבו שאין להקל באכילת פת, אך ניתן לאכול פירות ומזונות.

חובת קידוש

במקרה בו אדם נצרך לאכול לפני התפילה, כתבו הפוסקים שהוא לא צריך לקדש על אכילתו, שכן חיוב קידוש חל רק לאחר תפילת שחרית. משום כך ביחס לאכילה לפני תקיעות, צריך לקדש, שכן התקיעות הן לאחר תפילת שחרית. יש שכתבו שעדיף לקדש לאחר תקיעות מיושב (שחובתן מדאורייתא), לפני תקיעות דמעומד (שחובתן מדרבנן), למרות ההפסק בין התקיעות, כדי להימנע מאכילה לפני מצוות מדאורייתא. ויש שחלקו וסברו, שיש לקדש לאחר תפילת שחרית, לפני תקיעות דמיושב, כדי להימנע מהפסק.

אמנם, הרב אשר וייס (שם) הביא, שיש מקומות הנוהגים שלא לקדש כלל, ונתנו הפוסקים מספר אפשרויות ליישוב המנהג (כאשר ניתן להקשות על כל הסבר): יש שכתבו, שכיוון שמעיקר הדין התקיעות היו חלק מתפילת שחרית (וכפי שכותבת הגמרא במסכת ראש השנה), כל עוד לא תקעו בשופר, כאילו לא סיימו תפילת שחרית ואין חובה לקדש. יש שכתבו, שכיוון שאין לאכול סעודה של ממש לפני תקיעת שופר, נחשב הדבר כאילו לא הגיע זמן הקידוש. ואולי הסתמכו על דעת המהרש"ל, הסובר שקידוש חל רק לאחר מוסף.

חג שמח! קח לקרוא בשולחן החג, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו²...

¹ על אף שלא ציין זאת, נראה שגם הביכורי יעקב לא סבר שההשוואה בין קריאת מגילה לבין לולב מדויקת, שהרי תרומת הדשן במפורש מציין שהסיבה להחמיר בטעימה קודם קריאת מגילה (החלה אחרי תענית אסתר), היא שמדובר במצוות שחובתה בלילה, ויש חשש שאם יתירו לו לאכול יירדם (כמו שמחמירה הגמרא בקריאת שמע), וטעם זה לא שייך בלולב. אולם כיוון שמצוות קריאת שמע חובתה רק מדברי קבלה, ומצוות לולב מדאורייתא, אם החמיר תרומת הדשן בקריאת מגילה, מסתבר שיש מקום להחמיר גם בנטילת לולב.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף? מוזמן במייל: tora2338@gmail.com או בערוץ הוואטסאפ 'הלכה בפרשה'.